

รายการอ้างอิง

กรี วรศยริน, ศิลปินแห่งชาติ, สัมภาษณ์ 3, 6 มกราคม 2538

กรุงธนบุรี, สมเด็จพระเจ้า. บทละครเรื่องรามเกียรติ์, วรรณกรรมสมัยธนบุรี 1.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรินทร์, 2532.

คึกฤทธิ์ ปราโมช. นาฏศิลป์ไทย, พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2517.

จาดุรงค์ มนตรีศาสตร์. "ศิลปินที่น่ารู้จัก," วารสารศิลปากร 22 (พฤศจิกายน 2525)
: 35.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. โคลงเรื่องรามเกียรติ์ จารึกที่เสนาพระยะเบียง
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม. พระนคร : โรงพิมพ์สื่อการค้า, 2508.

ณเรศ วรศยริน, ผู้อำนวยการพิเศษ 7, สัมภาษณ์ 8 มีนาคม 2538

ดำรงราชานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา, ตำนานเรื่องละครอิเหนา,
พระนคร : โรงพิมพ์ ป.พิสนาคะ, 2507.

ทรงวิทย์ ตลประสิทธิ์. "หนุมานชาตุมร ของ เสรี หวังในธรรม." วารสารศิลปวัฒนธรรม
ฉบับพิเศษ (มีนาคม 2537) : 5.

ธนิศ อยู่โพธิ์. โขน. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2500. (พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมเขตทรงมล ณ เมรุ
วัดเทพศิรินทราวาส 26 มิถุนายน 2500)

- _____ . ศิลปะคอนราห์หรือคัมภีร์นาฏศิลป์ไทย, พระนคร : โรงพิมพ์ศิวนร, 2516.
(นิมฟ์เนื่องในงานฉลองพระชนมายุ ครบ 5 รอบ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า
เฉลิมพลทิฆัมพร 2516)
- นาคะประทีป. สมณภิธานรามเกียรติ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรววิทยา, 2510.
- วิวัติ สุขประเสริฐ, หัวหน้าสายโขน (สิง) วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ ; 3 มกราคม 2538
- บัญญัติ นิตยสุวรรณ. ศิลปินที่น่ารู้จัก. วารสารศิลปากร 23 (มกราคม 2523) : 117.
- ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาคที่ 1 พระนคร : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี 2512.
(ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายอรรถ ค้อคงคา ณ สุสานหลวง
วัดเทพศิรินทราวาส 2512)
- ประพันธ์ สุนธชาติ. หัวโขนวงศ์ในเรื่องรามเกียรติ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
อมรินทร์, 2534. (นิมฟ์เป็นอนุสรณ์ครบรอบ 60 ปี นายประพันธ์ สุนธชาติ)
- ประเมษฐ์ บุญยชัย. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องครูผู้ประกอบพิธีไหว้ครู ระดับ
นาฏศิลป์ชั้นกลางปีที่ 3. มปป. (อัดสำเนา)
- ประเมษฐ์ บุญยชัย, อาจารย์สอนโขน (ยักษ์) วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ, สัมภาษณ์
21 ธันวาคม 2537
- นิตยลาภนฤติยากร, พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น, เรื่องพระราม, พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา,
2514. (นิมฟ์เป็นที่ระลึกในงานเนิรทศการพระราชทานเงินรรมเกียรติ์ ณ หอสมุด
แห่งชาติ 20-22 กันยายน 2514).

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. รามเกียรติ์. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยมิตร,
2507.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครเรื่องรามเกียรติ์และบ่อเกิดรามเกียรติ์.
พระนคร : โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา, 2512.

ไพฑูริย์ เข้มแข็ง. "จารีตในการแสดงโขนของพระราม." สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
2537. (อัตสำเนา)

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. บ่อเกิดรามเกียรติ์. พระนคร : โรงพิมพ์
รุ่งวัฒนา, 2513.

————, รามเกียรติ์บทร้องและบทพากย์ ชุดจองถนน ตอนที่ 2. พระนคร : มหาดไทย
กรมราชทัณฑ์, 2502.

มนตรี ตราโมท. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2534.

วรวรรณากร, พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้า. โคลงเรื่องรามเกียรติ์ จาริกอยู่ที่เสา
พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม. พระนคร : โรงพิมพ์สื่อการค้า, 2508.

ศรีสุรางค์ นุสรัตน์, และสุมาลย์ บ้านกล้วย. ตัวละครในรามเกียรติ์. กรุงเทพมหานคร :
ธเนศวรการพิมพ์, 2525.

ศิลปินกร, กรม. "นาฏดุริยางคศิลป์ไทย กรุงรัตนโกสินทร์". ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 7 งานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพมหานคร : 2525.

———. รวมงานนิพนธ์ของนายอาคม สายาคม. กรุงเทพมหานคร : 2525. (นิพนธ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายอาคม สายาคม 2525)

———. บทโขนเรื่องรามเกียรติ์ ชุดหนุมานชาญสมร กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2528.

———. สุจิตร์ รายการศรีสุนทรนาฏกรรม. ครั้งที่ 5 แสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ณ โรงละครแห่งชาติ, 2518.

หยัด ช้างทอง, ศิลปินแห่งชาติ, สัมภาษณ์ 21 กุมภาพันธ์ 2538

อารดา สุมิตร. "ละคอนในของหลวงในสมัยรัชกาลที่ 2." วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
(อัตสำเนา)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ผู้แสดงเป็นพระวอวอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การเป็นพระวอวอจะต้องเป็นผู้ที่มีใจรักในวิชานาฏศิลป์โขนอย่างจริงจัง ไม่กลัวต่อความลำบาก ความเจ็บปวด ตลอดจนถึงมีความอดทนอย่างสูง การที่บุคคลหนึ่งบุคคลใดผ่านการฝึกอบรมสั่งสอนมาได้ก็แสดงให้เห็นว่า มีความตั้งใจที่จะเป็นพระวอวอ ซึ่งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้มีมากมายหลายท่าน ผู้วิจัยขอกล่าวถึงครูอาจารย์ที่ประสบความสำเร็จในการเป็นพระวอวอ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพอสังเขป ดังนี้

- ครูแผน หนุมาน โขนวังหลวง ต่อมาได้ย้ายมาอยู่กับกรมพระนิทกษเทเวศน์ (ต้นสกุล กุญชร) ท่านตั้งคณะโขนขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ขณะนั้นยังดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นครั้นต่อมากรมพระนิทกษเทเวศร์ สิ้นพระชนม์ลง พระองค์เจ้าสิงหนาทราชดรุณคดี ซึ่งเป็นพระโอรสที่รับช่วงคณะโขนต่อ ครูแผน หนุมานก็ยังคงอยู่กับพระองค์เจ้าสิงหนาทราชดรุณคดีต่อไป ครูแผน หนุมาน มีลูกศิษย์ที่ประสบความสำเร็จจนเป็นพระวอวอที่มีชื่อเสียง คือ พระน่านกนิจกร (เพิ่ม สุครีวกะ) เมื่อพิจารณาจากชื่อสกุล ครูแผน ก็พอจะทราบได้ทันทีว่า ครูแผนแสดงเป็นพระวอวอที่ชื่อว่าหนุมานและจะต้องแสดงได้ดีมากจนได้ชื่อว่า ครูแผน หนุมาน

- ขุนน่านกนิจกร (เพิ่ม สุครีวกะ) ลูกศิษย์ครูแผน หนุมาน เป็นโขนคณะเดียวกับครูแผน ครั้นต่อมา เมื่อพระองค์เจ้าสิงหนาทราชดรุณคดี สิ้นพระชนม์ ลงเมื่อ พ.ศ. 2523 ในรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ท่านเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) เมื่อครั้งเป็นเจ้าหมื่นสรรพนธ์ภักดี ดูแลโขนคณะนี้ต่อไป ดังนั้น ขุนน่านกนิจกร จึงเป็นครูโขนอยู่ที่บ้านเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ครั้งเวลาต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระราชดำริตั้งคณะโขนสมัครเล่นขึ้น ดังนั้น จึงทรงขอขุนน่านกนิจกรมาเป็นครูสอนโขนลึงให้กับคณะโขนสมัครเล่นของพระองค์ และโปรดพระราชทานบรรดาศักดิ์ ขุนน่านกนิจกร เป็นพระตึกดำบรรพ์ประจง เมื่อ พ.ศ. 2458 เมื่อพิจารณา

จากชื่อสกุลเดิม ก็พอจะทราบได้ทันทีว่า ขุนพำนักนิจนิกร แสดงเป็นพญาวานรที่ชื่อว่า สุครีพ และจะต้องแสดงได้ดีมากจนได้ชื่อว่า เพิ่ม สุครีวเกษ

- หม่อมหลวงอรุรา คเนจร เป็นบุตรหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม) เป็นโขน อยู่ในคณะโขนสมัครเล่นของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร (รัชกาลที่ 5) โดยปกติจะแสดงโขน ณ พระราชวังสราญรมย์ ครั้งหนึ่งแสดงโขนเป็นตัวองค์ในงานเปิดโรงเรียนนายร้อย (ทหารบก) เมื่อวันที่เสาร์ที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2452 และต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาเรนทรราชา

- นายคล้าย บุณาค บุตรเจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทศ) เป็นโขนคณะสมัครเล่นเช่นเดียวกับ หม่อมหลวงอรุรา คเนจร แสดงเป็นตัวหนุมาน ต่อมาได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงวิสูตร อัคร

- ครูจำเริญงานรัดรด
  - ครูจำเริญยุทธการ
  - ครูสง่า ศศิวิเศษ
  - ครูกรี วรศะริน
  - ครูบุญชัย เฉลยทอง
  - ครูแสง อัญญาวัชร
  - ครูฤกษ์ชัย สดแสดง
  - ครูบุญช่วย นกุลานนท์
  - ครูสังัด โอชเกษ
  - ครูเอนก คราประยูร
- ครูโขนตัวลิงในสมัยปลายรัชกาลที่ 6 จนถึง
รัชกาลที่ 7 เป็นครูของครูกรี วรศะริน

ครูที่กล่าวมาตั้งแต่ครูกรีสมาจนถึงครูเอนก เดิมเป็นศิลปินสำคัญในกรมหรสพของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และศิลปินโขนหลวงในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งต่อมาได้เป็นครู อาจารย์ ถ่ายทอดท่ารำที่เป็นแบบแผนทั้งในด้านการฝึกหัด และ

การแสดงโขนตัวลิง ให้กับโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์
ในปัจจุบัน

นอกจากปรมาจารย์ที่ได้กล่าวมาแล้ว ในปัจจุบันนี้ยังปรากฏว่า มีครู อาจารย์ ที่มี
ความรู้ ความสามารถในด้านการฝึกหัด และการแสดงโขนตัวลิง อีกหลายท่าน ดังนี้

- ครูจิตตพร	สภิตยชาติ
- ครูอุดม	พงษ์อวม
- ครูประสิทธิ์	ปิ่นแก้ว
- ครูณเรศ	วรศรินทร์
- ครูเจริญ	จันทร์เพ็ญ
- ครูพิศลภ	นตศรินทร์
- ครูสิทินันท์	ศิลป์ประก
- ครูเทวมิตร	นวราช
- ครูปฐม	วรรณนิยม
- ครูพงษ์พิศ	จารุจินตา

ภาพที่ 146 ครูกรี วรตะริน

ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-โขน) พ.ศ. 2531

วิทยานิพนธ์เรื่องกระบวนการรบบของนญาวานรในการแสดงโขน ซึ่งจัดทำโดย
นายไพโรจน์ ทองคำสุก มีสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษานาฏศิลป์โขนดังต่อไปนี้ในอนาคต

(นายกรี วรตะริน)

ประวัติชีวิตและผลงานของ นายกรี วรศรินทร์

นายกรี วรศรินทร์ เป็นบุตรคนที่ 3 ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 6 คน เรียงลำดับดังนี้
 1. นายขวัญ 2. น.ส.สมพร 3. นายตรี 4. นายนิล 5. น.ส.ชูป 6. น.ส.ไลน ทั้งหมด
 เป็นบุตรของ นายเผื่อน และนางแป้น วรศรินทร์ นายตรี วรศรินทร์ เกิดเมื่อวันอังคารที่ 26
 มกราคม พ.ศ.2457 ปัจจุบันอายุ 79 ปี นายกรี วรศรินทร์ เดิมชื่อตรี ต่อมาเมื่อเข้า
 รัชการกรมแต่คนเรียกว่า กรี จึงเปลี่ยนชื่อมาเป็นกรี มารดาเสียชีวิตตั้งแต่ยังเล็กอยู่ บิดามี
 ภรรยาใหม่ ต่อมาได้ไปอยู่กับป้าแห และลุงผล ที่บ้านเจ้าพระยารวรพงษ์พันธ์ (ม.ร.ว.เย็น
 อิศรเสนา) ตรงที่เป็นสถาบันเยอรมัน (เกอเธ่ เดิม) ถนนพระอาทิตย์ (กันยายน 2536) รื้อ
 อาคารบางส่วนเพื่อก่อสร้างใหม่แต่ไม่ใช้สถาบันเยอรมันแล้ว

ประวัติการศึกษา

- ศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 1-3 ที่โรงเรียนวัดสังเวชวิศยาราม
- ศึกษาระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมที่โรงเรียนในวังสวนกุหลาบ
- ศึกษาระดับมัธยมจนจบมัธยมปีที่ 3 ที่โรงเรียนศรีอยุธยา

สาเหตุที่นายกรี วรศรินทร์ หันมาเป็นโฆษณละครก็คงเป็นเพราะความที่ได้คลุกคลีอยู่
 ใกล้ชิดกับแหล่งศิลปินมาตั้งแต่ยังเด็ก ๆ มานั่นเอง ครูกรี กล่าวถึงชีวิตช่วงนี้ว่า "สมัยรัชกาล-
 ที่ 7 ท่านจะฟื้นฟูตั้งโฆษณละครขึ้นมาใหม่ ในหลวงท่านรับสั่งให้เจ้าพระยารวรพงษ์ มาจัดการหัด
 โขนรุ่นใหม่ที่บ้านรับเอาเด็กเล็กมาฝึก สมัยก่อนพวกลูกคุณหลวง คุณพระ ลูกชาวบ้านก็หัดกันได้
 ผมออกจากโรงเรียนวัดสังเวชฯ ชั้นประถมปีที่ 3 พอได้เข้ากำลังรับสมัครโขนก็เลยสมัครกับน้อง
 ชายคนที่ชื่อนั้นแหละ ในสมัยนั้นถ้าลูกใคร เป็นโฆษณละครของหลวง เขาก็มีความยินดี พ่อแม่เขา
 ไม่ว่าหรอก"

ขณะที่ศึกษาอยู่บ้านเจ้าพระยารวรพงษ์ฯ ได้ฝึกหัดโขน และเรียนสามัญประกอบกัน
 ในขณะนั้นมีนักเรียนประมาณ 20-30 คน แบ่งเป็นละครบ้าง โขนบ้าง การมาเรียนเข้าจะมีมรด

มารับตามบ้าน ตอนเย็นก็จะส่งกลับบ้าน การฝึกหัดจะเริ่มประมาณ 10 โมงเช้า มีอาหารกลางวันเลี้ยง และมีเบี้ยเลี้ยงคนละ 10 สตางค์ เลิกฝึกประมาณ 4 โมงเย็น

การฝึกหัดโขนนั้น เป็นศิลปะที่ต้องใช้ความพยายามและความอดทนมาก โดยเริ่มจากการฝึกหัดเบื้องต้น อันได้แก่ ตบเข้า ถองสะเวย เต็นเสา ดียบเหลี่ยม และฝึกแม่ท่า ตลอดจนท่าเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ หัดโขนอยู่ที่บ้านเจ้าพระยารวงษ์ฯ ได้ประมาณ 2 ปี ก็โยกย้ายสถานที่ฝึกหัดไปอยู่ที่วังสวนกุหลาบ ซึ่งมีโรงโขนด้วย (บ้านเจ้าพระยารวงษ์ฯ ท่านไม่มีโรงโขนหัดกันบนพื้นดินลานบ้านข้างล่าง) และยังคงมีเบี้ยเลี้ยง และรถรับส่งเหมือนเดิม

ได้รับการฝึกหัดโขนอยู่ที่วังสวนกุหลาบได้ 2 ปี ก็ย้ายมาอยู่ที่ท้ายวังหลวงซึ่งเป็นโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ของสมเด็จพระเทพฯ ในปัจจุบัน ช่วงที่ย้ายมาอยู่ที่ท้ายวังหลวง เมื่อมีการแสดงโขนถวายตัวหน้าพระที่นั่ง นายกรี ก็มักจะได้รับคัดเลือกให้เป็นตัวหนุมาน ซึ่งเป็นญานานตัวเอกของฝ่ายลิงที่มีบทบาทมากเป็นพิเศษ

นายกรี วรศรินทร์ ได้รับการฝึกฝนและถ่ายทอดท่ารำจากผู้ชำนาญการทางโขนหลายท่าน การนำเสนอรายชื่อต่อไปนี้ เป็นเพียงการรวบรวมข้อมูลได้บางส่วนเท่านั้น อาทิ

- ขุนชาณุ เป็นครูโขนสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- พระยานัฏกานฤักษ์ (ทองดี สุวรรณภารต)
- คุณหญิงนัฏกานฤักษ์ (เทศ สุวรรณภารต)
- ครูจำเริญงานรัตรอด
- ครูจำห้าว ยุทธการ
- ครูสง่า ศศิวิเศษ
- ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนีย์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงฝ่ายพระสังกัตกรรมศิลปากร

ใน พ.ศ.2472 ครูกรี ได้เข้ารับราชการในกรมพัฒนาภัย และโขนหลวง แผนกโขนหลวง ตำแหน่งพระยาวานร ได้รับพระราชทานเงินเดือน 8 บาท และได้มีโอกาสแสดงโขนต่อหน้าพระที่นั่ง งานรับรองราชอาคันตุกะ และงานพระราชพิธีหลายครั้ง

วันที่ 5 มกราคม พ.ศ.2478 ได้สมัครเข้ารับราชการทหาร กองพันทหารราบที่ 9 ทหารรักษาวัง และในปีนั้นเองรัฐบาลได้มีคำสั่งโอนโขน ละครหลวง มาขึ้นอยู่กับกรมศิลปากร ครูกรี จึงย้ายมาประจำโรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์ (คือวิทยาลัยนาฏศิลป์ในปัจจุบัน)

ตั้งแต่ ครูกรี วรรคชิน เข้ารับราชการในกรมศิลปากร ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2479 เป็นต้นมา ครูได้ตั้งใจปฏิบัติราชการแบบอุทิศตนตลอดมา ผลงานตามระยะเวลาแห่งการรับราชการมีดังต่อไปนี้

พ.ศ.2479 ได้โอนมาประจำอยู่ที่โรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์ เป็นครูสอนวิชานาฏศิลป์โขน (สิง) ภาคปฏิบัติ และปฏิบัติงานด้านการแสดงในฐานะศิลปินผู้แสดง

พ.ศ.2482 ทางราชการทหารได้เรียกขระดมพล เมื่อวันที่ 13 กันยายน เพื่อฝึกวิชาทหาร เป็นเวลา 14 วัน ครั้นแล้วจึงกลับมารับราชการตามเดิม

พ.ศ.2484 ทางราชการทหารได้เรียกขระดมพลอีกครั้งหนึ่ง โดยเข้าประจำการและไปราชการทัณฑ์ ในคราวเรียกร่องดินแดนคืน และในการสงครามเพื่อสถาปนาวงนโยบายร่วมกันแห่งมหาเอเซียบูรพา จนได้รับพระราชทานเหรียญชัยสมรภูมิ

พ.ศ.2485 ได้กลับมารับราชการสังกัดเดิม โดยดำรงตำแหน่ง เสมียนแผนกสารบรรณ สำนักงานเลขาธิการกรม

พ.ศ.2489 ดำรงตำแหน่งศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์ กองการสังคีต ทำหน้าที่เป็นครูสอนวิชานาฏศิลป์โขน (สิง) ภาคปฏิบัติ และปฏิบัติงานด้านการแสดง ในฐานะศิลปินผู้แสดง

พ.ศ.2490 ดำรงตำแหน่งศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์ กองการสังคีต กรมศิลปากร ทำหน้าที่เป็นครูสอนวิชานาฏศิลป์โขน (ลิง) ภาคปฏิบัติ และปฏิบัติงานด้านการแสดงในฐานะศิลปินผู้แสดง โดยแสดงเป็นตัวเอก-ตัวรอง ในการแสดงโขน-ละคร และการแสดงเบ็ดเตล็ด อีกด้วย

พ.ศ.2501 ดำรงตำแหน่งศิลปินโท แผนกนาฏศิลป์ กองการสังคีต กรมศิลปากร มีหน้าที่ดังนี้

- ทำหน้าที่เป็นครูสอนวิชานาฏศิลป์โขน (ลิง) ภาคปฏิบัติ แก่นักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์

- ปฏิบัติงานด้านการแสดงในฐานะศิลปินผู้แสดง โดยแสดงเป็นตัวเอก-ตัวรอง ในการแสดงโขน-ละคร การแสดงเบ็ดเตล็ด และการละเล่นพื้นเมือง

- เป็นผู้แสดง ผู้ฝึกซ้อม ควบคุมการแสดง และดูแลทั่วไปในการแสดงนาฏศิลป์เบ็ดเตล็ด การแสดงโขน-ละคร ซึ่งกรมศิลปากรได้จัดแสดงเป็นประจำให้ประชาชนชม ณ โรงละครศิลปากร และโรงละครแห่งชาติ งานดนตรีสำหรับประชาชน ณ สังคีตศาลา งานต้อนรับคณะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศของบริษัท WORLD TRAVEL SERVICE งานถวายการรับรองพระราชอาคันตุกะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ รับรองแขกรัฐบาล และของส่วนราชการ แห่งองค์การรัฐวิสาหกิจ สมาคมและเอกชนทั่วไป งานเผยแพร่ศิลปและวัฒนธรรมไทยในส่วนภูมิภาคและต่างประเทศ

พ.ศ.2511 ดำรงตำแหน่งศิลปินเอก งานวิชาการ กองการสังคีต กรมศิลปากร มีหน้าที่ดังนี้

- อนุรักษ์ พิธี และเผยแพร่ นาฏศิลป์โขน-ละคร พิธีรำ ตามนโยบายของกรมศิลปากร

- เป็นผู้แสดง ฝึกซ้อม ควบคุมการแสดงนาฏศิลป์เบ็ดเตล็ด และการแสดงโขน-ละคร

ตั้งกรมศิลปากรได้จัดแสดงเป็นประจำให้ประชาชนชม ณ โรงละครแห่งชาติ การแสดงเพื่อถวายการรับรองอาคันตุกะของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ แขกต่างประเทศของรัฐบาล งานแสดงเพื่อแลกเปลี่ยน และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ รวมทั้งงานแสดงโทรทัศน์ งานที่หน่วยราชการ บริษัท และเอกชนที่จัดไปแสดง

เป็นอนุกรมการร่วมทำการสอบศิลปินในวิชาวภาคปฏิบัติ เพื่อเข้ารับราชการในกองการสังคีต กรมศิลปากร

พ.ศ. 2516 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ

พ.ศ. 2518 เกษียณอายุ จากนั้นรับราชการต่อเป็นลูกจ้างชั่วคราวในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญโยน สังกัดวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

งานด้านการแสดง

ครุฑรี วรศรินทร์ ได้รับการคัดเลือกแสดงเป็นตัวเอก และตัวรอง ทางฝ่ายโยนลิง อาทิเช่น

- ชามภูวราช	- นิลพัท
- สุครีพ	- ชมพพาน
- องคต	- นางกานาสูร เป็นต้น

เฉพาะตัวหนุมาน ครุฑรี วรศรินทร์ แสดงได้เป็นเยี่ยม และมีฝีมือเป็นเลิศยากที่จะมีผู้ใดเสมอเหมือน และเทียบได้ในขณะนี้

นอกจากนี้ยังได้แสดงเป็นตัวประกอบ ตัวเอก และตัวรองในการแสดงละครเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่อง เช่น

- พระราชมนู	- น่านเจ้า	- อุณรุท
- พระเจ้ากรุงธน	- อนสาวรีย์ไทย	- พระร่วง
- ศักดิ์กลาง	- พ่อขุนผาเมือง	- สุวรรณหงส์
- เจ้าหญิงแสงหวิ	- อิเหนา	- สังข์ทอง
- พระมหาเทวี	- ลาวีตรี	
- เบญจเพศ	- พระลอ	

ในด้านการศึกษาเกิดเตล็ด เช่น รำลาวกระทบไม้ ตักลงยาว ในชุดเถิดเทิง เป็นต้น

นอกจากนี้ในงานถวายการรับรองราชอาคันตุกะ และแขกต่างประเทศของรัฐบาล ครุฑรี วรศรินทร์ ก็เป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนช่วยผู้เกี่ยวข้องทางภูมิศิลปฝึกซ้อม และควบคุมการแสดงในบางโอกาสก็เป็นผู้แสดง เพื่อให้งานเหล่านั้นสำเร็จลุล่วงด้วยดี เช่น

- งานรับรอง ลอร์ดหลุยส์ เมาก์แบทเทน ณ โรงละครสวนเคียวลัย ในพระบรมมหาราชวัง
- งานถวายการรับรอง เจ้าหญิงอเล็กซานดรา ณ หอประชุมวัฒนธรรม
- งานถวายการรับรอง สมเด็จพระเจ้าเลโอโปลด์ พระชนกนาถกษัตริย์แห่งเบลเยียม และเจ้าหญิงลิเลียน ณ หอประชุมวัฒนธรรม
- งานรับรอง ฯพณฯ อาดูโร พรอนติซี ประธานาธิบดีสาธารณรัฐอาร์เจนตินา ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานรับรองประธานาธิบดี โสการ์โน แห่งประเทศอินโดนีเซีย ณ หอประชุมวัฒนธรรม
- งานถวายการรับรอง ฯพณฯ ไฮเรซ ลิบเก้ ประธานาธิบดีสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานรับรอง ฯพณฯ นายพลเนวิน แห่งสหภาพพม่า ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- งานถวายการรับรอง แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงกรีซ และสมเด็จพระราชินี ณ พระตำหนักเรือต้น
- งานถวายการรับรอง แต่สมเด็จพระเจ้าคริสว่างวัฒนา เจ้ามหาชีวิต แห่งราชอาณาจักรลาว ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานถวายการรับรอง แต่สมเด็จพระราชินีนาถจูลีเยนา แห่งเนเธอร์แลนด์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานถวายการรับรอง แต่สมเด็จพระราชาธิบดี และสมเด็จพระราชินี แห่งเบลเยียม ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานถวายการรับรอง กษัตริย์ ยังกี เปอตวนอาก และประโหมสพรี แห่งประเทศมาเลเซีย ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานถวายการรับรอง เจ้าชายเบอร์ทิล แห่งสวีเดน ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- งานพิธีเปิดโรงละครแห่งชาติ ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานรับรอง ฯพณฯ ลินดอน เบน จอห์นสัน ประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกา ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานรับรอง ฯพณฯ ฟูรานซ์ โยนาส ประธานาธิบดี แห่งสาธารณรัฐออสเตรีย ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานรับรอง ฯพณฯ เฟอร์ดินันด์ อี มาร์คอส ประธานาธิบดีแห่งฟิลิปปินส์ ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานถวายการรับรอง สมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิแห่งอิหร่าน ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานถวายการรับรอง สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงมากาเร็ต และพระสวามี ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานรับรอง ฯพณฯ พลเอก ชูอาร์โต ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ณ โรงละครแห่งชาติ
- งานถวายการรับรอง สมเด็จพระบรมราชินีนาถเอลิซาเบธที่ 2 แห่งสหราชอาณาจักร ณ ทำเนียบรัฐบาล

- งานพระราชพิธีสถาปนา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ณ ทำเนียบรัฐบาล
- งานถวายการรับรอง สมเด็จพระราชาธิบดี และพระราชินี แห่งมาเลเซีย ณ ทำเนียบรัฐบาล เป็นต้น

ครุฑรี วรศรินทร์ ได้เป็นผู้แสดง ผู้ฝึกซ้อม ควบคุมการแสดง และหัวหน้าคณะควบคุมข้าราชการศิลปินและนักเรียนไปเผยแพร่แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมไทยทั้งภายในประเทศ และนอกประเทศหลายครั้ง โดยเฉพาะในต่างประเทศ ได้แก่

- พ.ศ. 2498 เผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ณ สหภาพพม่า กรุงย่างกุ้ง
- พ.ศ. 2500 เผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ณ ราชอาณาจักรลาว
- พ.ศ. 2505 งานสมาคมอาสา ณ สหพันธ์มาเลเซีย
- พ.ศ. 2505 งานพระธาตุหลวง ณ ราชอาณาจักรลาว
- พ.ศ. 2506 งานเผยแพร่และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาติ ณ สิงคโปร์และอินโดนีเซีย
- พ.ศ. 2512 งานประชุมระหว่างประเทศเกี่ยวกับละคร ดนตรี และประเพณีเอเชียอาคเนย์ ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์
- พ.ศ. 2513 งานสัปดาห์แห่งเอเชียประจำปี ค.ศ. 1970 ณ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน
- พ.ศ. 2514 งานมหกรรมและสัมมนาเรื่องรามายณะ ณ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย
- พ.ศ. 2517 งานพระธาตุหลวง ณ ราชอาณาจักรลาว
- พ.ศ. 2520 งานเผยแพร่วัฒนธรรม ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน
- 20 สิงหาคม 2522 ไปประเทศญี่ปุ่น เนื่องในงานปีเด็กสากล

นอกจากจะมีความชำนาญในการแสดงแล้ว ครุฑรี วรศรินทร์ ยังเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญพิเศษในด้านการคันทิตยประดิษฐ์ทำรำ เช่น

พ.ศ.2498 ได้ประดิษฐ์ทำกราวนอกขึ้นใหม่ เพื่อนำไปแสดง ณ สหภาพพม่า นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีอธิบดีกรมศิลปากร เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองการสังคีต ได้ตั้งชื่อใหม่ เรียกว่า วีรชัยสิบแปดมงกุฏ พร้อมกันนี้ ได้คิดปรับปรุงเรียบเรียงทำ หนุมานจับนางสุนทรณัมจฉา และหนุมานจับนางเบญจกาย โดยจัดเป็นชุดพิเศษประกอบการเดี่ยวระนาดเอก เพลงเชิดนอกซึ่ง มี คุณหญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี เป็นที่ปรึกษาเพิ่มเติมแก้ไขให้

พ.ศ.2506 ประดิษฐ์ทำการแสดงโขน ตอนจัดทัพวานร ตามบทร้องที่แต่งขึ้นใหม่ใน ทำเขนลิง สิบแปดมงกุฏ เทียวเพชร และสิงหนยา เนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินเปิด โรงละครแห่งชาติ

พ.ศ.2518 ประดิษฐ์ทำและลีลาการเกี่ยวพาราสีในบทพาลีเดินเกี่ยวนางดารา ให้ สอดคล้องสัมพันธ์กับบทร้องที่แต่งขึ้นใหม่ ในการแสดงโขนตอนพาลีสอนน้องให้ประชาชนชม ณ โรงละครแห่งชาติ

ต่อมาได้ประดิษฐ์ทำรำของลุลายสิงตามบทร้อง ซึ่งนายเสรี หวังในธรรม ได้แต่ง ขึ้นในการแสดงรายการ ศรีสุขนาฏกรรม ให้ประชาชนชม ณ โรงละครแห่งชาติ

ในด้านการสอน ครูศรี วรศรินทร์ ได้สอนวิชานาฏศิลป์โขน ภาคปฏิบัติ ฝ่ายสิงแก่ นักเรียนวิทยาลัยนาฏศิลป์ มาเป็นเวลา 42 ปี ได้ฝึกหัดศิลปินโขนสิงที่มีชื่อเสียงมาแล้วหลายรุ่น

นอกจากนี้ ครูศรี วรศรินทร์ ยังได้รับเกียรติเป็นผู้แสดงภาพทำรำลงในหนังสืออธิบาย นาฏศิลป์ไทย ซึ่งนายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีอธิบดีกรมศิลปากรเป็นผู้เรียบเรียง และเป็นศิลปินผู้หนึ่ง ที่ได้มีโอกาสแสดงฝีมือลีลาทำโขนสิง ในการรำน้าพาทย์ เพื่อบันทึกทำรำถ่ายทำภาพยนตร์ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันนี้ด้วย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ครูศรี วรศรินทร์ ไปถวายการสอนแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งทรง ดำรง พระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวิศิราลงกรณ์ และพระสหาย ณ โรงเรียน จิตรลดา เมื่อ พ.ศ.2503

ถวายนวนิยายศิลปะโขนแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

ครุฑรี ได้เล่าถึงการถวายนวนิยายศิลปะโขนแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในสมัยทรงพระเยาว์ว่า ทรงสนพระทัยในการฝึกหัดเป็นตัวหนุมา ใน การแสดงรามเกียรติ์ ชุด สีมรรคา เป็นอย่างยิ่ง

ก่อนการฝึกครั้งแรก ครุฑรี ต้องสนองพระประสงค์ด้วยการเล่าเรื่องถวายนวนิยาย ต้องฝึกซ้อมให้ทรงเข้าพระทัยอย่างแจ่มแจ้ง พร้อมทั้งแสดงถึงลีลาท่าทางการเดินของตัวหนุมา ถวายเป็นทอพระเนตรก่อน แล้วทรงทำตาม และทรงถามตลอดเวลาการฝึก และจะทรงรับสั่งหา ครุฑรีทุกครั้งว่า ครุฑรีอยู่ที่ไหน ทรงมีความผูกพันกับครุฑทุกคนที่ถวายนวนิยายในครั้งนั้นเป็นอย่างมาก

ครุฑรี เล่าให้ฟังด้วยความชื่นชมในพระจริยาวัตรของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ว่า ทรงให้ความสนิทสนมและไม่ทรงถือพระองค์ บางครั้งเคยประทับใน ลักษณะหมอบใกล้ครุฑรี รับสั่งถามด้วยความสนพระทัยว่า ลายเซ็นในบัตรประจำตัวของครุฑรี ตกจากกระเป๋าเสื้อพร้อมซองสนับัตรตอนที่ครุฑรีตีลังกาให้ทอพระเนตรเป็นแบบอย่างนั้น เป็นลายเซ็นของใคร ครุฑรีกราบทูลว่า เป็นลายเซ็นของเจ้าสังกัด คือ นายสนิท อยู่โพธิ์ อธิบดีกรม ศิลปากร

อีกครั้งหนึ่งที่ครุฑรีเล่าให้ฟังอย่างปลาบปลื้ม คือ ตอนที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร รับสั่งให้ครุฑรีหิวเราะเพื่อจะทรงฉายรูปครุฑรีด้วยกล้องถ่ายรูปพระหัตถ์ ครุฑรี กราบทูลว่าหิวเราะไม่ได้เพราะฟันหักไม่สวย แต่ทรงยืนยันให้ครุฑรีหิวเราะให้ได้ และในทันทีที่ครุฑรีหิวเราะก็ทรงถ่ายไว้อย่างรวดเร็ว และเมื่อทรงทราบว่าครุฑรีได้ยื่นรับสั่งไม่ถนัด (เพราะ ครุฑรีได้รับความกระทบกระเทือนทางประสาทหูเนื่องจากการแสดง) สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงแนะนำให้ใช้เครื่องช่วยฟังอย่างคุณท้าวท่านหนึ่งใช้อยู่

เกี่ยวกับเรื่องของครุฑรีเคยมีผู้เรียนถามครุฑรีว่า รู้สึกลำบากใจหรือไม่เวลาแสดง โขน ได้ยินบทพากย์เจรจาชัดเจนดีไหม ครุฑรีตอบว่า ไม่เคยมีปัญหาเพราะครุฑรีมีประสบการณ์ใน

การแสดงอย่างหนึ่งอีกอย่างหนึ่งครูท่องบทจดจำได้ดี การตีบทจึงไม่ผิดพลาด และเท่าที่ผู้เรียบเรียงเคยสังเกตการแสดงของครูกรี แม้จะเป็นการแสดงที่ไม่เคยซ้อมและต้องตีบทสด ๆ ก็ตามที่ ไม่เคยปรากฏว่าเกิดการผิดพลาดแต่อย่างใด นับว่าเป็นสิ่งประหลาดอย่างยิ่ง

การได้เข้าไปถวายการสอนแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารในครั้งนั้น ครูกรีกล่าวว่า เป็นพระมหากษัตริย์คนอย่างสูงสุดในชีวิตของการเป็นครู ที่ครูกรีประทับใจและมีเคยลิ้มพระจริยาวัตรของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร มาจนตราบเท่าทุกวันนี้

ครูกรีเกษียณอายุเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2518 ตลอดชีวิตการรับราชการอันยาวนาน ครูกรีได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นบำเหน็จความชอบ ตามลำดับดังนี้

เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย	วันที่ 5 ธันวาคม 2490
เบญจมาภรณ์ช้างเผือก	วันที่ 5 ธันวาคม 2499
เหรียญจักรพรรดิมาลา	วันที่ 5 ธันวาคม 2500
จตุรภรณ์มงกุฎไทย	วันที่ 5 ธันวาคม 2508
จตุรภรณ์ช้างเผือก	วันที่ 5 ธันวาคม 2511
ตริตราภรณ์มงกุฎไทย	วันที่ 5 ธันวาคม 2514
ตริตราภรณ์ช้างเผือก	วันที่ 5 ธันวาคม 2516

ครูกรี วรศษริน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในทางศิลปวิทยา สาขานาฏศิลป์ไซนมีความรู้ความสามารถพิเศษยิ่งในวิชาการนาฏศิลป์ไซน โดยเฉพาะฝ่ายลิง ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้ ผลงานการแสดงของกองการสังคีต กรมศิลปากร ส่วนหนึ่งได้มาจากการอุทิศร่างกาย และใจของครูกรี วรศษริน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะผู้แสดง ผู้ฝึกซ้อม-ผู้ควบคุมการแสดง ก็ตาม นับว่าครูกรี วรศษริน เป็นศิลปินผู้หนึ่งที่มุ่งสร้างสรรค์งานศิลปการแสดงให้กับกรมศิลปากร และประเทศชาติเป็นสำคัญ

สำหรับชีวิตในครอบครัว ครูกรี วรศษริน ได้ทำการสมรส ภรรยาชื่อ สมถวิล
(ยิ่งเจริญ) มีบุตร 5 คน คือ

1. นายประสิทธิ์ วรศษริน
2. นายอภิเศก วรศษริน
3. นายทวิชชัย วรศษริน
4. นางสาวจรรยา วรศษริน
5. นายอิสริยะ วรศษริน

ปัจจุบันตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ บ้านเลขที่ 6 ซอยอินทราวุฒสรณ์ ถนนนิบลสงคราม ตำบล
บางซื่อ อำเภอคสุสิต จังหวัดกรุงเทพมหานคร

คำประกาศเกียรติคุณ

นายกริ วรศะริน

ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-โขน)

นายกริ วรศะริน เกิดเมื่อวันที่ 26 มกราคม พุทธศักราช 2457 ที่กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันอายุ 74 ปี เป็นศิลปินผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์โขน ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร มีความสามารถรอบรู้กระบวนการงานนาฏศิลป์ และการแสดงโขนทุกประเภท เป็นหลักและแม่แบบโดยเฉพาะโขนตัวลิง เป็นผู้อนุรักษ์แบบแผนการแสดงโขน ทั้งยังสร้างสรรค์และประดิษฐ์ผลงานด้านการแสดงโขน-ละคร หลายชุด ซึ่งวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร และวงการนาฏศิลป์ทั่วประเทศ ได้ยึดถือเป็นแบบฉบับของการแสดงและการเรียนการสอน สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังนิเทศการสอนวิชานาฏศิลป์โขนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เป็นผู้ร่วมพิจารณาหลักสูตรสาขาวิชานาฏศิลป์ไทย และร่วมพัฒนาหลักสูตรรายวิชา ตลอดจนสอนการเรียนการสอนระดับปริญญา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาและวิทยากรในวิชาศิลปะนิพนธ์เป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม เสียสละและอุทิศตนเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาและงานนาฏศิลป์ ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไปอย่างสม่ำเสมอมากกว่า 50 ปี จนเป็นที่ยอมรับนับถือในวงการนาฏดุริยางคศิลป์ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน

นายกริ วรศะริน สมควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-โขน)

ภาคผนวก ข

ขั้นตอนการฝึกหัดแม่ท่าลิง

การฝึกหัด แม่ท่าลิง มีขั้นตอน ดังนี้

1. ครูจะต้องทำให้นักเรียนที่ละท่า และคอยจับท่าทางให้ถูกต้อง สวยงามจนเห็นว่าปฏิบัติได้ดี ตลอดจนปฏิบัติได้อย่างเข้มแข็ง และเหมาะสมกับเวลาที่กำหนดไว้ในแผนการสอน ครูจึงจะต่อท่าให้ใหม่
2. การใช้ไม้เคาะจังหวะ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้พร้อมเพรียงกัน ตัวอย่าง ดังนี้
  - 2.1 เคาะไม้ 1 ที เช่น
    - เหลียว, ยักคอ, มองไกล
    - คว่ำ สลัดมือ
    - จากท่าเก็บ ขึ้น
  - 2.2 เคาะไม้ 2 ที เช่น
    - เลาะเลาะ
    - กระโดดลงวง
    - กระทืบฟัน
    - ตะลิกติก
    - สูดเท้าขึ้น
    - ขยับ
  - 2.3 รัวไม้ เช่น
    - เกา
    - เก็บ
    - กาจับปากโลง
    - ยึด
    - ออกมือ

3. เมื่อสามารถปฏิบัติแม่ท่าได้อย่างถูกต้องแล้ว แม่ท่าเป็นลำดับแล้ว ครูจะเคาะไม้ตามจังหวะ 1, 2, 3, ต่อเนื่องกันไปให้นักเรียนปฏิบัติการฝึกหัดเช่นนี้ ผู้ฝึกต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบที่จะนับและจับจังหวะให้สอดคล้องกับการปฏิบัติ

ในการฝึกหัดแม่ท่า โดยใช้สัญญาณเคาะไม้นี้ ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า การปฏิบัติกระบวนท่ารำของลิงมีโครงสร้างที่ประกอบไปด้วย การเรียงร้อยของแม่ท่าหลักทั้ง 7 ท่า ตามสัญญาณการเคาะไม้ดังที่รวมไว้ข้างต้น

สัญลักษณ์การเคาะไม้

/	เคาะ	1 ครั้ง
//	เคาะ	2 ครั้ง
~	รัว	

รูปแบบกลุ่มสัญลักษณ์ อาจแบ่งออกได้เป็น 8 ลักษณะ ดังนี้

1. / /
2. / //
3. / ~
4. // /
5. // //
6. // ~
7. ~ /
8. ~ ~

(ในการปฏิบัติจะไม่ปรากฏสัญลักษณ์ ~ //)

ตารางที่ 28 แสดงสัญลักษณ์การเคาะไม้เพลงเสมอ

สัญลักษณ์	ทำซ้ำ	รูปแบบกลุ่มสัญลักษณ์
//	ลงวง	5
//	ลงวง	
//	ลงวง	5
//	ลงวง	
//	ลงวง	5
//	ลงวง	
//	กระทบกลับ	6
~	เก็บ (เคาะจากซ้ายไปเร็ว)	
/	ขึ้น	3
~	ยึด	
/	กระทบลง	1
/	ยึดคอ (เคาะ 6 ครั้ง)	
~	เก็บ	7
/	ขึ้น	

สัญลักษณ์	ท่าท่า	รูปแบบกลุ่มสัญลักษณ์
/	เหลี่ยม	2
//	ขยับ	
~	เกา	7
/	ขึ้น	
//	ขยับ	6
~	ก้าจ้มปากโลง	
~	ก้าจ้มปากโลง	8
~	ก้าจ้มปากโลง	
/	กระโดดลงห้องขวา	3
~	ก้าจ้มปากโลง	
~	ก้าจ้มปากโลง	8
~	ก้าจ้มปากโลง	
/	กระโดดลงห้องซ้าย	1
~	กระโดดยกเท้า (วิ่งเข้าโรง)	

ตารางที่ 29 แสดงสัญลักษณ์การเคาะไม้เพลงตระนิมิต

สัญลักษณ์	ทำรำ	รูปแบบกลุ่มสัญลักษณ์
/	ขึ้น	
~	ยึด	7
/	กระทบลง	
~	เคาะ	7
/	ขึ้น	
~	ยึด	7
/	กระทบลง	
/	ชักคอ	1
/	ชักคอ	
~	เคาะ	7
/	ขึ้น	
~	ยึด	7
/	กระทบลง	
/	ชักคอ	1
/	ชักคอ	

สัญลักษณ์	ทำร่า	รูปแบบกลุ่มสัญลักษณ์
~ /	๘ เก็บ ขึ้น	7
~ /	ยึด กระทบลง	7
/	ยึดคอ	1
/	ยึดคอ	
~ /	๘ เก็บ ขึ้น	7
~ /	ยึด กระทบลง	7
/	ยึดคอ	1
/	ยึดคอ	
~ /	๘ เก็บ ขึ้น	7
~ /	ยึด กระทบลง	7

สัญลักษณ์	ทำร่า	รูปแบบกลุ่มสัญลักษณ์
/	ยักคอ	1
/	ยักคอ	
~	เกีบ	7
/	ซึ้น	
~	ยัด	7
/	กระทบลง	
/	ยักคอ	1
/	ยักคอ	
~	เกีบ	7
/	ซึ้น	
~	ยัด	7
/	กระทบลง	
/	ยักคอ	1
/	ยักคอ	
~	เกีบ	7
/	ซึ้น	

สัญลักษณ์	ทำร่า	รูปแบบกลุ่มสัญลักษณ์
~ /	ยึด กระทบลง	7
/	ยึดคอ	1
/	ยึดคอ	
~ /	เ เก็บ ขึ้น	7
~ /	ยึด กระทบลง	7
~ /	เ เก็บ ขึ้น	7
~ /	ยึด กระทบลง	7
/	กระโดดห้องขวา	3
~	ยึด	
/	กระโดดยกขา	3
~	ยึด	

สัญลักษณ์	ท่าท่า	รูปแบบกลุ่มสัญลักษณ์
/	กระทบลง	3
~	เก็บ (วิ่งเข้าโรง)	

ภาคผนวก ค

ภาพทำนึ่ง แม่ท่าโชนสิง 7 ท่า

ภาพที่ 148 ท่า 2

ภาพที่ 152 หน้า 6

ภาพที่ 153 ทำ 7

ภาคผนวก ง

เครื่องแต่งกายของพญาวานร

ภาพที่ 154 ภาพหนุมาน

ภาพที่ 155 ภาพสคริป

ภาพที่ 156 ภาพองคต

เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ

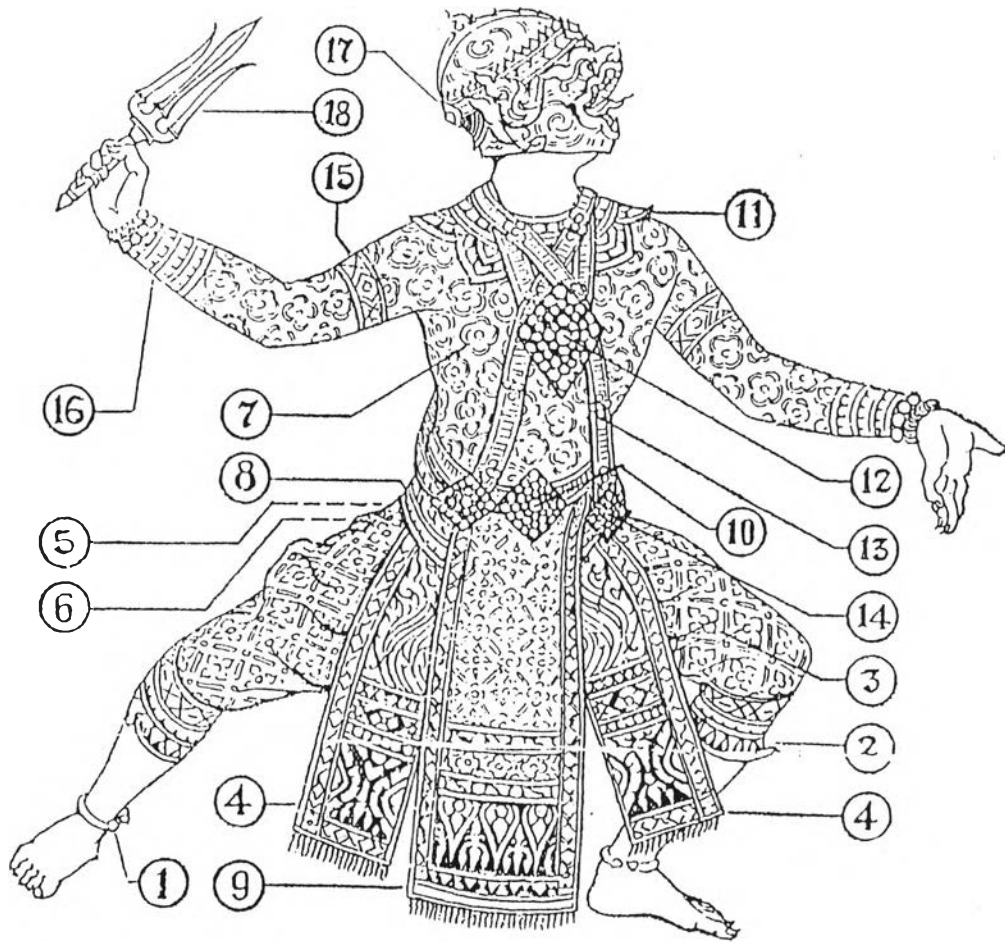
ของ

พญาวานร

1. ขี่เท้า	11. กรองคอ
2. สนับเพลลา	12. ทับทรวง
3. ผ้านุ่ง	13. สังวาล
4. ห้อยข้าง	14. ตาบทิศ
5. หางสิง	15. นาทรัด
6. ห้อยกัน	16. กำมือ
7. เสื้อแขนยาว	17. หัวโขน
8. รัตสะเอว	18. ตริ
9. ห้อยหน้า	
10. เข็มขัด	

พญาวานร ทั้ง สุคริพ หนุมาน และองคตแต่งตัวเหมือนกันหมดทุกตัว ยกเว้นแต่ศิรษะ
และสีของเครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งตัวลิง

ภาคผนวก จ

อาวุธของพญาวานรและอาวุธของพญายักษ์ที่ใช้ในการรบ

ในการรบสิ่งที่มีความสำคัญ ต่อกระบวนท่ารบได้แก่อาวุธ เพราะอาวุธเป็นตัวกำหนดท่ารบ เมื่อปฏิบัติการทำรบและการเตรียมตัวรบแล้ว ก่อนที่จะอธิบายกระบวนท่าการรบ ขออธิบายถึงอาวุธที่ใช้ในการรบซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อการรบ การทำศึกสงคราม นอกจากกลวิธีในการรบ จะมีความสำคัญแล้ว อาวุธที่ใช้ในการรบก็มีความสำคัญมากเช่นกัน ในการแสดงโขน อาวุธที่ใช้ในการต่อสู้ของพญาวานร และพญายักษ์ มีด้วยกันหลายชนิด ดังนี้

อาวุธของพญาวานร

- พระขรรค์
- ตรี

๑. พระขรรค์ เป็นอาวุธที่มีความสำคัญมาก โดยปกติตัวโขนในระดับชั้นสูง มักจะนิยมใช้เป็นอาวุธประจำกาย โดยเฉพาะพญาวานร ซึ่งแทบทุกตัว จะเห็นพระขรรค์ เป็นอาวุธคู่กาย

การใช้พระขรรค์ของสุคริพ อุปราชกรุงขีดขิน ตอนสุคริพหักถ้ำ

บัดนั้น	สุคริพฤทธิแรงแข็งขัน
โลดโผนใจแจ้วทงหวงฟัน	โจนจับกุมมัดด้วยคักดา
แกว่งพระขรรค์ชี้ยดิ่งไฟพราย	มาดหมายเขม้นเขม่น่า
ฟันแทงแย่งยุทโธไปมา	ถูกกายอสุราหลายที ^๓

^๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, รามเกียรติ์ 2, (พรชนคร : ไทยมิตร, 2507), หน้า 373.

การใช้พระขรรค์ขององคต ตอน สิบมรรคา

บัดนั้น

กวัดแกว่งพระขรรค์ฤทธิรอน

กลอกกลับจับกันลับสน

ตีบดทุกทีหลั่นหลายที

หลานท้าวมีชวานชาณุสมร

วานรเหยียบเข้าอสุรี

ต่างอดต่างทนไม่ถอยหนี

ยักยัดชวไปด้วยฤทธา ⁴

การใช้พระขรรค์ของนิลนันท ตอน นิลนันทสื่อสาร

บัดนั้น

โกรธกริ้วตั้งไฟไหม้ฟ้า

เหวี่ยงเหวี่ยงก่อนอำยทรลักษณ์

เยื่อหุ้มจะออกไปซิงชัย

แต่กึ่งซึ่งเป็นทตมา

หากเกรงเกินพระบัญชาการ

ว่าแล้วชักพระขรรค์ออกกวัดแกว่ง

เป็นเพลิงพลุ่งรุ่งโรจน์โหมมขน

นิลนันทฤทธิไกรใจกล้า

ตบมือชี้หน้าแล้วตอบไป

จะรู้จักพระกาลก็หาไม่

ด้วยน้องภูวไนยอวตาร

ฆ่าเสียก็จะสิ้นสังขาร

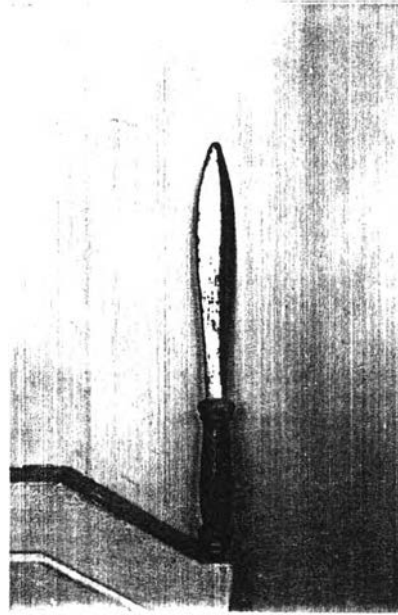
หาไม่จะประหารให้วายชนม์

สำแดงฤทธากุลาหล

ควันตรลยมีตมทังกรุงไกร ⁵

⁴ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 106.

⁵ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 4, หน้า 108.

ภาพที่ 158 พระขรรค์อาวุธของพญาวานร

2. ตรี เป็นอาวุธประจำกายที่มีความสำคัญต่อหนมามาก ไม่ว่าจะออกศึกสงครามครั้งใด หนมจะใช้ตรีต่อสู้กับศัตรูทุกครั้ง

หนมใช้ตรีเป็นอาวุธ ตอน ศิกสัทธาสูร

บัดนั้น

เห็นวานรไม่หยุดยืนประจัญ
เช่นเขี้ยวเคี้ยวฟันชันขน
ผาดโผนโจนไปด้วยฤทธา

หนมฤทธิแรงแข็งขัน

กมภัณฑ์ไล่ตีลงมา
แกว่งตรีคาร์ณเงื้อง่า
เข้าตีด้านหน้าขมมาร⁶

⁶ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 3, หน้า 225.

ภาพที่ 159 ตี้อาวุธของหนุมาน

อาวุธของพญายักษ์ ผู้เป็นคู่ต่อสู้ของพญาวานร พญายักษ์หลายคนเป็นศัตรูที่มีศักดานุภาพมาก ทุกคนมีอาวุธที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. ศร
2. กระบอง
3. หอก

1. ศร เป็นอาวุธที่มีลักษณะเรียวยาว พญายักษ์ที่ใช้ศรเป็นอาวุธ ได้แก่ อินทรชิต

เป็นต้น

เมื่อนั้น
 แลเห็นวานรหังการ
 พิโรธโกรธกริ้วกระหึบขาท
 เหวยอายลึงปานาวัน
 ไม่เกรงกผู้วงศ์พรหมเมศ
 ถือเทพอาวุธเกรียงไกร
 เป็นไฉนจึงอาจมาต่อสู้
 หัวมิงจะขาดจากกายา

อินทรชิตผู้ทรงกำลังหาญ
 ไล่ผลาญโยธากุมภัณฑ์
 ทำอำนาจผาดเสียดั่งฟ้าลั่น
 หัวมิงโมหันธ์ทะนงใจ
 ฤาณามขามเดชแผ่นดินไหว
 ครชั้ยสามเล่มมहिมา
 ไม่รู้ว่าจะม้วยสังขาร
 ด้วยศรศักดิ์อันชัยชาญ ⁷

ภาพที่ 160 ศร

⁷ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 557

2. กระบอง เป็นอาวุธสั้น ซึ่งพญายักษ์ใช้เป็นอาวุธประจำกาย พญายักษ์ที่ใช้
 กระบองเป็นอาวุธ เช่น วิรุณจำบัง เป็นต้น

เมื่อนั้น

เห็นลิงเผือกพวกพระรามตามมา

แผ่นหินเหยียบบ่าง่าตระบอง

ไม่ระคายปลายขนทวนอาวุธ

วิรุณจำบังยักษา

อสุราแข็งข้อเข้าต่อยุทธ์

ตัดต้องลูกกลมจมนสมุทร

โผนผดขึ้นได้ไล่รอนราญ^๘

ภาพที่ 161 กระบอง

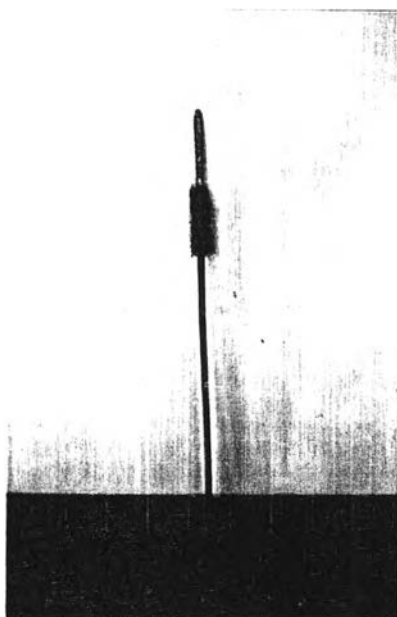
^๘ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องรามเกียรติ์,
 พระนคร : ประจักษ์วิทยา, 2512), หน้า 469.

3. หอก เป็นอาวุธยาว ซึ่งพญาักษ์ใช้เป็นอาวุธในการต่อสู้กับพญาวานร พญาักษ์ที่
ใช้หอกเป็นอาวุธ ได้แก่ กุมภกรรณ เป็นต้น

เมื่อนั้น

เห็นเสนินายไพร่บรรลัยลาญ
แกว่งหอกหวดประหารราญรอน
พระยามารตาลเดือดไม้เงื้องด

กุมภกรรณฤทธิไกรใจหาญ
ยิ่งกริ้วโกรธโคตทษยานลงจากรถ
วานรใหญ่่น้อยตอยไปหมด
รุกเข้ามาหน้ารถพระอนุชา^๙

ภาพที่ 162 หอก

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า 236.

วิธีจับอาวุธของพญาวานร

อาวุธของพญาวานร ดังที่กล่าวมาแล้ว มีอยู่ 2 ชนิด คือ พระขรรค์ และตรี ซึ่งก็จะมีวิธีจับเหมือนกัน คือ ต้องใช้มือขวาจับอาวุธ และการจับอาวุธต้องจับที่ด้าม โดยหักข้อมือให้ปลายอาวุธชี้ลงในท่าเงี้ยว แต่ถ้าหากอยู่ในระหว่างการต่อสู้ ก็ให้ส่งปลายอาวุธเข้าหาศัตรู

ภาคผนวก ฉ

การรบบในบทขับร้องและเพลงหน้าพาทย์

กระบวนการรบบสามารถนำมาเรียบเรียงเข้าในการแสดงได้ ๓ วิธี ด้วยกัน คือ การรบบในบทขับร้อง การรบบในเพลงหน้าพาทย์หลังบทร้องและการรบบในเพลงหน้าล้วน ๆ

การรบบในบทขับร้อง หรือที่นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า รบบในบท หรือรบบท หมายถึง การแสดงกระบวนการรบบไปพร้อม ๆ กับ มีบทร้องบรรยายถึงท่วงทีต่าง ๆ ด้วย การแสดงทำรบบกันในแบบ รบบในบทนี้ จะต้องใช้ความประณีตและความพร้อมเพรียงร่วมกันทั้งทำรำและคำร้อง

กระบวนการรบบจะขึ้นอยู่กับบทร้อง โดยที่ผู้แสดงจะปฏิบัติต่างเนื้อร้องนั้น ๆ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับทำนองเพลง ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดลีลาท่าทางสำหรับพญาวานร เพลงที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงเร็วไม่เอื้อนมาก ดังเช่น เพลงสิงโลด เพลงร้าย เพลงนาคราช เพลงเชิดฉิ่ง (ลำลอง) เพลงต้นเพลงถึง ชั้นเดียว เพลงทะเลบัว เพลงเข้าหลด ชั้นเดียว เพลงสิงลาน เพลงสองไม้ เพลงชาติรัตนลง เพลงสาริกาแก้ว (รวม) เพลงเทพทอง เป็นต้น

ตัวอย่างเพลงร้องของพญาวานรที่ใช้ในการต่อสู้กับพญายักษ์

หนุมานรบกุมภกรรณ ตอนกุมภกรรณตหน้า

ร้องเพลงสองไม้

บัดนั้น	กำแหงหนุมานท้าวชัยศรี
รับรองป้องกันประจัญต์	อสุรีย่อท้อค่อยรวรับ
แต่ปลุกปล้ำปลกเปลี่ยครันเสียด	ขุนกระบี่แผ่นไผ่นั่นโจนจับ
กุมภกัณฑ์แรงน้อยย้อยยับ	หนักกลับลงกาธานี

“ สำเนาบทโขน ตอนกุมภกรรณตหน้า, กรมศิลปากร

หนุมานรบพาลี ตอนปราบโอรสศกัณฐ์
ร้องเพลงต้านเพลงถึงขึ้นเดียว

เมื่อนั้น	วายุบุตรฤทธิแรงแข็งขัน
กลอกกลับรับรองป้องกัน	ผัดผันเปลี่ยนท่าราวี
เห็นกุมภกัณฑ์หันเหเซทรุด	โถมทะยานเหยียบยุทธรักษ์
จับพลาดพลัดหลุดไปหลายที	ขุนกระบี่นั่งนึกตรึงตรา ¹²

ตัวอย่างทำรบทที่ให้กับบทขับร้อง
หนุมานรบกุมภกรรณ ตอนกุมภกรรณทศน้ำ
ร้องเพลงสองไม้

บัดนั้น	กำแหงหนุมานชาญชัยศรี
รับรองป้องกันประจัญตี	อสุรีย่อก้อค่อยรอรับ
แต่ปลุกปล้ำปลกเปลี่ยครั้นเสียด	ขุนกระบี่แผ่นโผนขึ้นโจนจับ
กุมภกรรณแรงน้อยย่อเย็บ	หันกลับลงกาธานี

¹² "บทโขน ตอนปราบโอรสศกัณฐ์", กรมศิลปากร, มกราคม 2535,
(อัครสำเนาะ)

ตารางที่ 30 การรบในบทขับร้องระหว่างหนุมานกับกุมภกรรณ

บทขับร้อง	กระบวนท่า		หมายเหตุ
	ลิง	ยักษ์	
บัดนั้น	ท่าหย่อง เกาสีข้างและ หัวไหล่ซ้าย พร้อมกับเอียง ศีรษะสลับขวาซ้ายไปมาเร็ว ๆ	ยืนมองหรือท่าท่าเงื้อ อาวุธ เป็นการดูท่าที่ของ ฝ่ายศัตรู	ลิงอาจจะเกา ลักษณะอื่นก็ได้เช่น เกาข้อมือหรือเกา ศีรษะ เป็นต้น
กำแหง	ยกเท้าซ้ายหนีบเอง ย่อ เข้าขวาเล็กน้อย มือขวาดึงวง ลิงที่หน้าขา มือซ้ายแบตั้งมือ ข้างหน้า เอียงศีรษะทางซ้าย	เปลี่ยนท่าขยับมอง	
หนุมาน	ยัดเข้าขวากระทกวางเท้า ซ้ายลงในท่าหย่อง มือซ้ายจับ เข่าอก (ตัวเรา) คงเดิม เอียงศีรษะทางซ้าย	เปลี่ยนท่าขยับมอง	
ชาญชัยศรี	ก้าวเท้าขวาไขว้มาข้าง หน้า ตามด้วยเท้าซ้ายยกขึ้น แล้ววางส้นเท้าลงข้างหน้า มือ ซ้ายทำท่าโยกตั้งวงบน มือขวา คงเดิม เอียงศีรษะทางขวา	เปลี่ยนท่าขยับมอง	

บทขับร้อง	กระบวนท่า		หมายเหตุ
	ลิง	ยักษ์	
รับรอง	เปลี่ยนเป็นท่าหย่องกระบี่		
ป้องกัน	เท้าขวาวิ่งเข้าหายักษ์ มือทั้งสองท่าทำป้องต่อสั	เท้าเก็บ มือทั้งสองกางอยู่	ทั้งคู่ประจัญหน้าเข้าหากัน
ประจัญต่อสั	รับท่า 1	รับท่าที่	
ย่อท้อค้อยรอ			
รับแต่ปลุกปล้ำ			
ปลุกเปลี่ยนครัน			
เสียดิ	ต้ออก	ต้ออก	

บทขับร้อง	กระบวนท่า		หมายเหตุ
	ลิง	ยักษ์	
ขุนกระบี่	กระต๊อบเท้าเข้ารบ มือทำ ท่าป้องกันต่อสู้	กระต๊อบเท้าขวาเข้ารบ	
แผ่นโผน	ประจัญหน้าแล้วปัดอาวุธ ยักษ์ทางขวาซ้าย	ประจัญแล้วตีอาวุธลง ทางซ้าย-ขวา	
ขึ้นโขนข้าง	ขึ้นลอย 1	รับลอย 1	
กุมภกรรม	ลงจากลอยท่าทำปัดอาวุธ ยักษ์ไปทางขวา-ซ้าย	เมื่อลิงลงจากลอยตี อาวุธลงทางซ้าย-ขวา	
แรงน้อย ย่อยยับ	ไล่ท่าทำเตะยักษ์	ท่าทำเซไปมา	
หนักกลับลงกา ธานี	ท่าทำเงื้อมองแล้วท่า ท่าโกรธ	วิ่งหนีเข้าโรง	

การรบในเพลงหน้าพาทย์หลังบทขับร้อง

กระบวนการรบในเพลงหน้าพาทย์นี้ นิยมเรียกสั้น ๆ ว่ารบในเพลง หมายถึง การแสดงท่าทางในการรบ โดยมีวงปี่พาทย์บรรเลงไม่มีบทขับร้อง บรรยายการรบ รบในแบบนี้ผู้แสดงจึงมีอิสระในการรำมากขึ้น เมื่อเหนื่อยก็สามารถหยุดพักโดยหาวิธีผ่อนแรงได้ ฝ่ายดนตรีก็ระวังแต่เพียงทำเพลงหน้าพาทย์ไปตามที่นัดหมาย หรือรู้กันอยู่ทั่วไป เช่น เมื่อมีการรบจะใช้เพลงเชิดเมื่อฆ่าฟันใช้เพลงร้ว และต่อด้วยเพลงโอด เมื่อฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย

กระบวนการรบต่าง ๆ ของพญาวานร จะใช้เพลงหน้าพาทย์ เพลงเชิดเป็นหลัก เพลงเชิดเป็นเพลงดนตรีไทยเพลงหนึ่ง ที่บรรเลงรวมอยู่ในเพลงชุด โหมโรงเย็น เพื่อนำออกมาบรรเลงเป็นเพลงหน้าพาทย์สำหรับบรรเลงประกอบกิริยาของโขน ละคร ก็ใช้บรรเลงในกิริยาไปมา อย่างรีบเร่งหรือหนทางไกล นอกจากนั้น ยังใช้บรรเลงในเวลาที่รบกันได้ด้วย เพลงเชิดเป็นเพลงที่มีกลองทัดตีประกอบเป็นจังหวะด้วย เพราะฉะนั้นบางท่านจึงเรียกว่า "เชิดกลอง" เพื่อให้ชัดเจนและแตกต่างจากเพลงเชิดอื่น ๆ

ลักษณะในการบรรเลงเพลงประกอบการรบ หรือแม้แต่เมื่อบรรยายถึงอาการต่าง ๆ ในทางนาฏศิลป์ มีข้อที่แปลกและยึดถือปฏิบัติกันทั่วไปอยู่อย่างหนึ่ง คือ การบรรยายด้วยเนื้อร้องจะมาก่อนและเพลงประกอบอาการจะตามมาภายหลัง ซึ่งการแสดงท่าตามลักษณะนี้จะดำเนินไปเหมือนท่าซ้ำสองครึ่งเสมอ เมื่อนักร้องขับร้องผู้รำจะทำท่าประกอบอย่างเป็นจริงเป็นจังครึ่งหนึ่งแล้วผู้แสดงก็ทำท่าซ้ำอีกครึ่ง เมื่อปี่พาทย์ทำเพลงเชิดต่อจากการร้องท่อนนั้น พญาวานรจะทำท่าเข้าต่อสู้ ดังเช่น

ตัวอย่าง หนุมานรบกุมภกรรณ (บทเดียวกับการรบในบทขับร้อง) ซึ่งเป็นลักษณะการรบในเพลงหน้าพาทย์หลังบทขับร้อง

เมื่อปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด หนุมานจะเข้ารบทันทีโดยตัดท่าทางในการทำรบและการนุ่งผ้า หรือการแนะนำตัวต่าง ๆ ออก โดยเริ่มทำท่าซ้ำตั้งแต่บทที่กล่าวว่า "ร้บรองป้องกันประจัญตี" เป็นต้นไปจนถึงบทที่ว่า "หนักลับลงกาธาณี"

(หมายเหตุกระบวนการรบนี้เหมือนกับการรบในบทขับร้องจึงไม่ขอกล่าวซ้ำ)

การรบในเพลงหน้าพาทย์

เป็นการรบที่ไม่ต้องมีทฆบรื่อง แต่อันที่จริงการรบในลักษณะนี้เป็นการรบที่เคยมีทฆบรื่องมาก่อน แล้วต่อมาภายหลังจึงตัดออกเพื่อให้ทันต่อระยะเวลาที่ถูกกำหนดไว้อย่างสั้น ๆ

การรบในลักษณะนี้ ผู้แสดงสามารถแสดงนอกบทได้บ้าง ในบทเคยบอกให้เหยียบขึ้น ลอยด้วยเท้าขวา (ลอยท่าที่ 2) แต่ผู้แสดงไม่ถนัดก็อาจเปลี่ยนเป็นท่าเหยียบขึ้นลอยด้วยเท้าซ้าย (ลอยท่าที่ 1) เป็นต้น กระบวนท่าในลักษณะนี้จะกระชับและรวดเร็ว

ตัวอย่างการรบในเพลงหน้าพาทย์

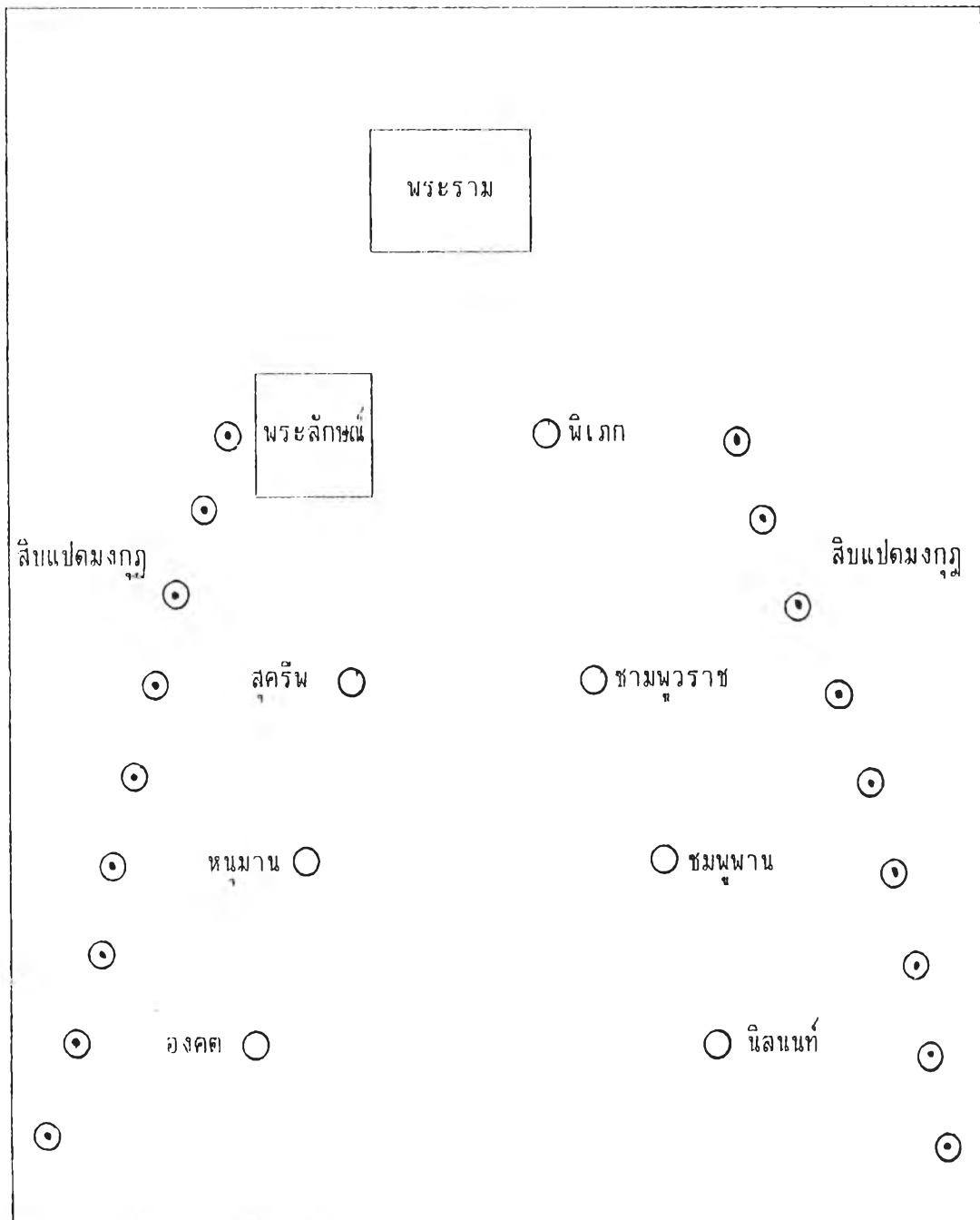
- ตอนหนุมาน องคต ช่วยสุครีพออกจากกรงหินบโคด้วยรักแร้ของวิรุญจำบัง
- ตอนหนุมานค้ำฟองในมหาสมุทรเพื่อหาวิรุญจำบัง เป็นต้น

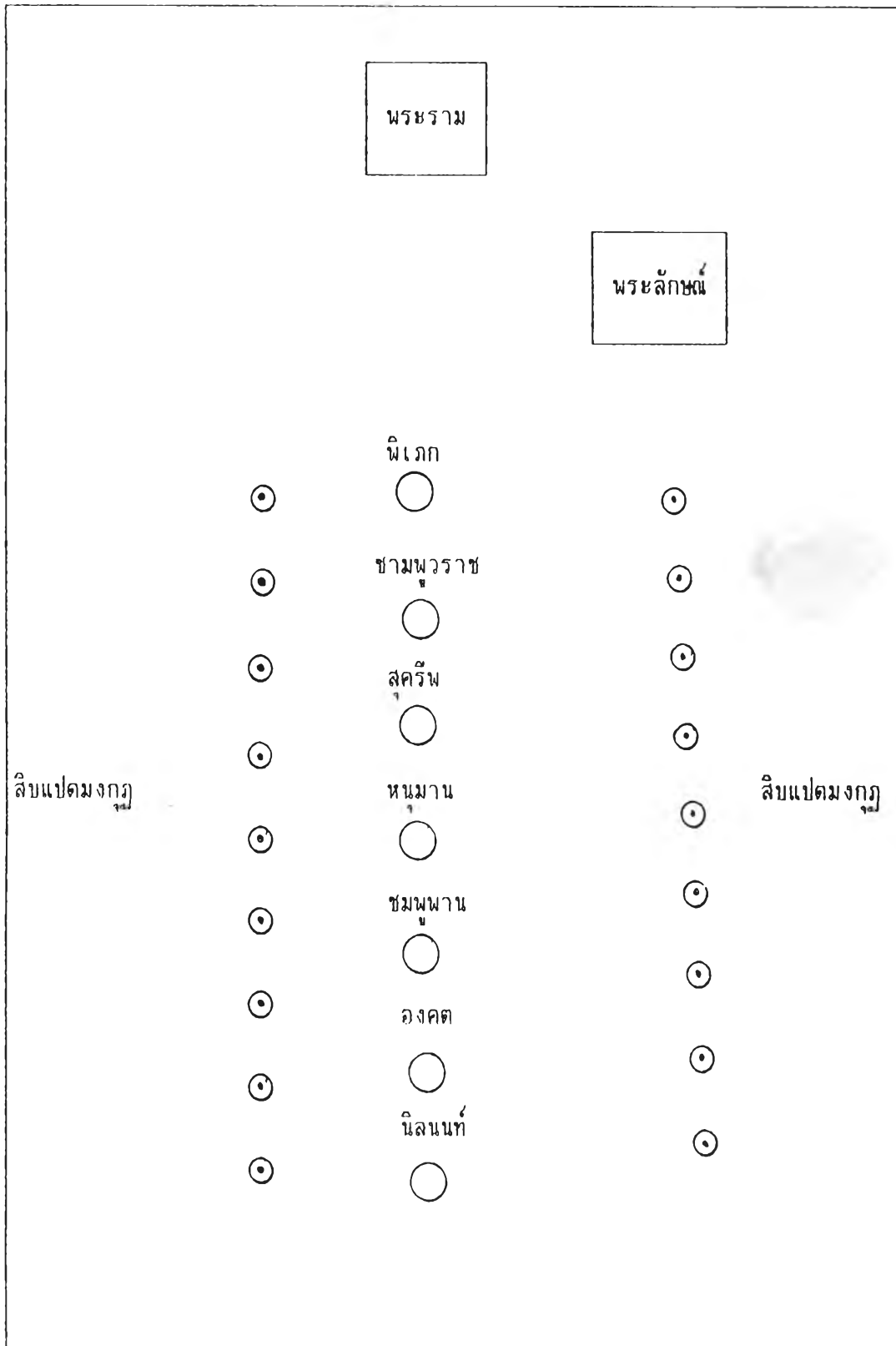
ภาคผนวก ช

ตารางตำแหน่งการนั่งเข้าเฝ้าแบบต่าง ๆ

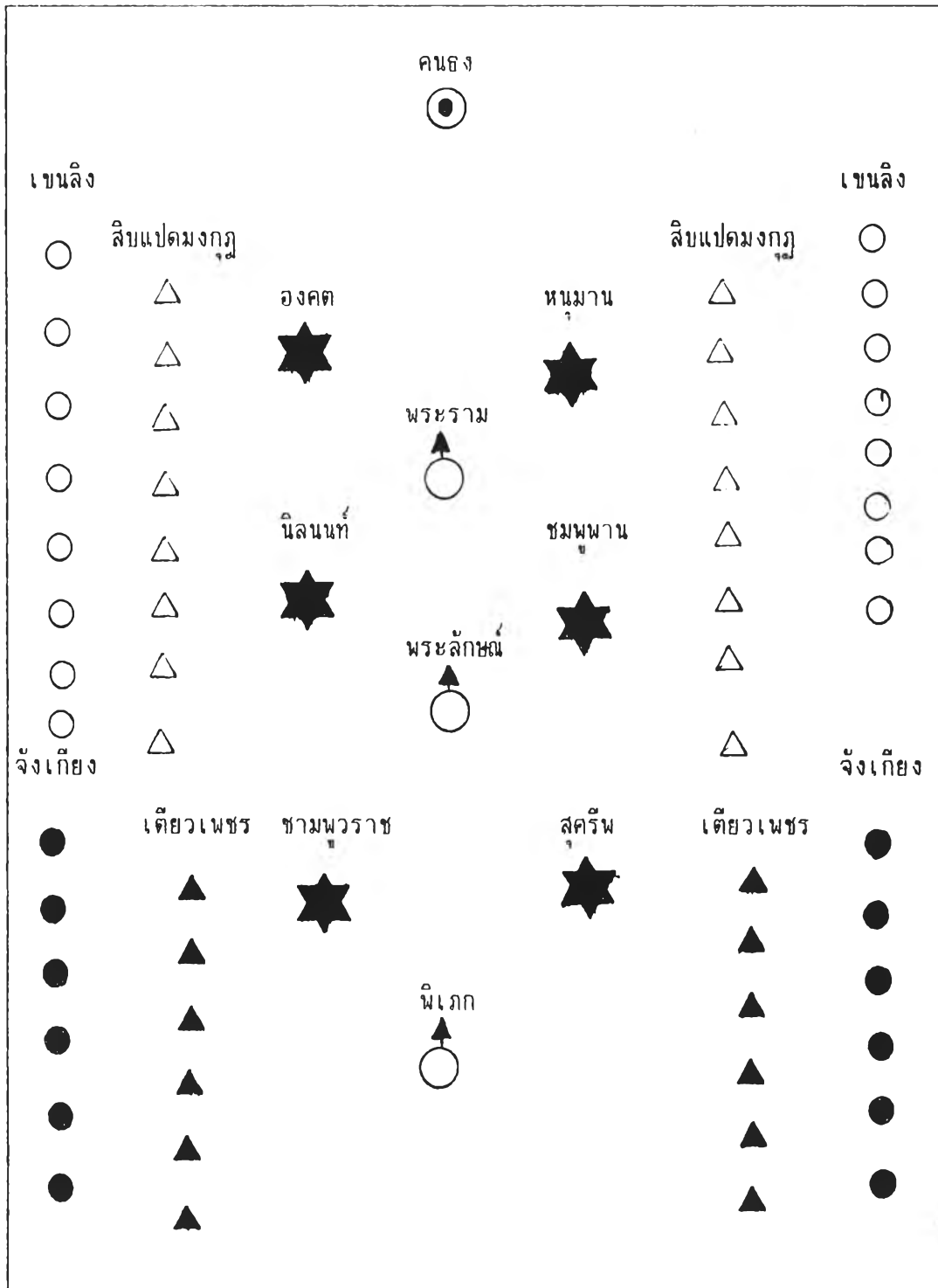
ตารางที่ 31 ตำแหน่งการนั่งเข้าเฝ้าแบบโบราณ

ตารางที่ 32 ตำแหน่งการนั่งเข้าเฝ้าแบบโขนหน้าจอ

ตารางที่ 33 ตำแหน่งการนั่งเข้าเฝ้ากลางสนามรบ^{๑๐}

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายทวี วรคชริน ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์เขนลิง วิทยาลัยนาฏศิลป กรมศิลปากร, 6 มกราคม 2538.

ภาคผนวก ช

ประมวลภาพเบื้องหลังการบันทึกภาพและถ่ายวิดีโอ

ภาพที่ 164

ภาพที่ 165

ภาพที่ 166

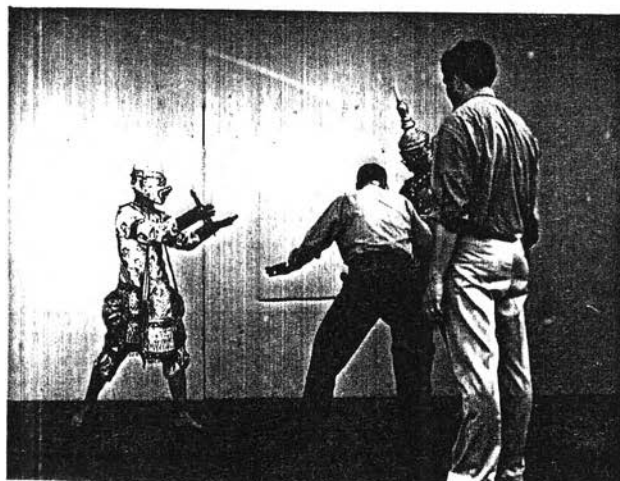
ภาพที่ 167

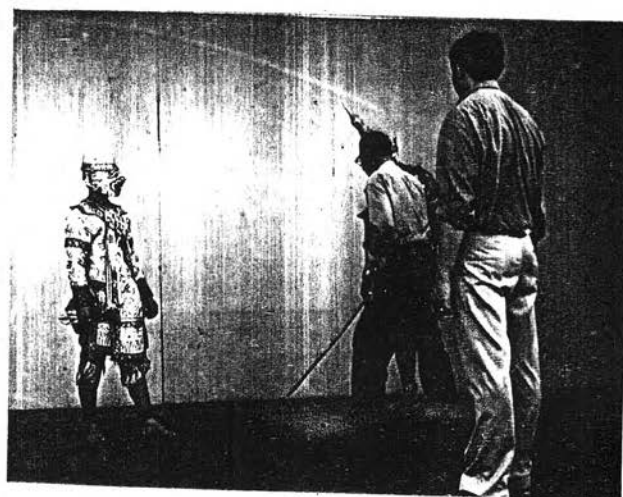
ภาพที่ 168

ภาพที่ 169

ภาพที่ 170

ภาพที่ 171

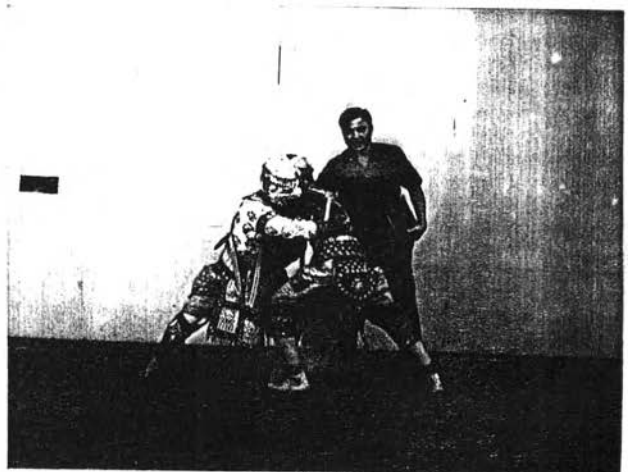
ภาพที่ 172

ภาพที่ 173

ภาพที่ 174

ภาพที่ 175

ประวัติผู้เขียน

นายไพโรจน์ ทองคำสุก เกิดวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2504 กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิต (นาฏศิลป์ไทย) ในปีการศึกษา 2527 จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2536 ปัจจุบันรับราชการทำงานนาฏศิลป์ กองการสังคีต กรมศิลปากร